

NINA OŠEP, LUCIJA PEČNIK*

Vpogledi v kmečki upor v gospodstvu Gornji Grad na začetku 17. stoletja

IZVLEČEK

Prispevek na podlagi obstoječe literature in analize arhivskega gradiva obravnava izbrane vidike kmečkega upora podložnikov gornjegrajskega gospodstva, ki ga zgodovinopisje umešča v obdobje med letoma 1602 in 1607, ko je gospodstvo upravljal ljubljanski škof Tomaž Hren. Prispevek se osredotoča predvsem na dva glavna vsebinska sklopa. Prvi obravnava vzroke in okoliščine upora ter izpostavlja nekatere konkretne dogodke, zlasti tiste iz obdobja pred letom 1602 in začetne faze upora. V drugem delu se ukvarja z vprašanjem obravnave upora pred posvetno in cerkveno oblastjo, s posebnim poudarkom na vlogi deželnoknežje komisije in apostolskih nuncijev ter končni razsodbi nuncija Salvaga iz leta 1607. Namen prispevka je osvetliti začetno in sklepno dogajanje upora, ki je bilo v literaturi doslej manj obravnavano.

KLJUČNE BESEDE

kmečki upor, škof Tomaž Hren, Gornji Grad, zgodnji novi vek, 17. stoletje

ABSTRACT

INSIGHTS INTO THE PEASANT REBELLION IN THE SEIGNEURY OF GORNJI GRAD IN THE EARLY SEVENTEENTH CENTURY

Drawing on the existing literature and the analysis of archival material, the article discusses the selected aspects of the peasant rebellion raised by the subjects of the seignury of Gornji Grad (Ger. *Oberburg*) between 1602 and 1607, when the seignury was under the administration of Tomaž Hren, Bishop of Ljubljana. The article focuses on two main thematic clusters. The first discusses the reasons and circumstances of the rebellion and highlights a few concrete events, especially those that unfolded before 1602 and in the early phase of the rebellion. The second part of the article deals with the question of how the rebellion was addressed by the secular and ecclesiastical authorities, with a particular focus on the role of the provincial princely commission, papal nuncios, and the final decision made by the nuncio Salvago from 1607. The article aims to shed light on the early and closing phases of the rebellion, which has not received much attention in the literature so far.

KEY WORDS

peasant rebellion, Bishop Tomaž Hren, Gornji Grad/Oberburg, early modern period, seventeenth century

* Nina Ošep, mag. zgodovine, asistentka, mlada raziskovalka, Inštitut za novejšo zgodovino (INZ), Ljubljana, nina.osep@inz.si, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0725-9367>

* Lucija Pečnik, mag. zgodovine, Ljubljana, lucija.pecniko@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0195-4326>

UVOD¹

V začetku 17. stoletja je na območju gornjegrajskega gospostva izbruhnil kmečki upor, ki so ga proti svojemu zemljiškemu gospodu, ljubljanskemu škofu Tomažu Hrenu (škof 1597–1630), vodili gornjegrajski podložniki. Kljub temu da ni šlo za velik upor, saj je ostal omejen le na gornjegrajsko gospostvo in se je leta 1607 tudi uradno končal, je s pravnega vidika dosegel dovoljšne razsežnosti, da sta se v konfliktno situacijo osebno vpletla nadvojvoda, notranjeavstrijski deželni knez in poznejši cesar Ferdinand II. (vladal 1596/97–1637) ter papež Klemen VIII. (papež 1592–1605).

Gornjegrajsko gospostvo, ki je skoraj v celoti obsegalo območje današnje Zgornje Savinjske doline, je od 15. stoletja spadalo pod ljubljansko škofijo. Pred tem je sodilo pod benediktinski samostan v Gornjem Gradu, ki je bil v drugi polovici 15. stoletja razpuščen.² Gornjegrajsko gospostvo je bilo torej cerkveno gospostvo, vsak nov ljubljanski škof pa je s škofovskim nazivom obenem postal zemljiški gospod podložnikom gospostva Gornji Grad. V času gornjegrajskega upora, ki je potekal približno med letoma 1602 in 1607, se je z upornimi podložniki tako soočal ljubljanski škof Tomaž Hren.

Obravnane teme se je doslej dotaknilo že kar nekaj raziskovalcev. Med prvimi je bil Ignacij Orožen, ki je časovni okvir upora postavil med leti 1603 in 1607. Ugotavljal je, da je papežev nuncij Janez Krstnik (Giovanni Battista) Salvago (1560–1632) podpiral uporniške podložnike, medtem ko je deželni knez Ferdinand II. podpiral Hrena.³ Josip Turk je Orožna dopolnil, da se je upor začel že leta 1602 ter da se je hotel Hren obrniti na svetno oblast, vendar ga je papež Klemen VIII. opomnil, da mora spor poravnati pred cerkveno oblastjo.⁴ Upor je omenil tudi Bogo Grafenauer v svojih delih, ki obravnavajo kmečke upore na Slovenskem.⁵ Nedavno se je z uporom ukvarjala Nina Ošep, ki je njegov začetek prav tako umestila v leto 1602, pri čemer pa je ugotovila, da so nekateri uporni podložniki kljub formalnemu zaključku upora leta 1607 tudi pozneje izkazovali nepos-

lušnost do gornjegrajskih zemljiških gospodov.⁶ Poznejše upore, ki so potekali v gornjegrajskem gospostvu v 17. stoletju, sta obravnavala predvsem Helfried Valentinitz za drugo polovico 17. stoletja⁷ in Anton Mell, ki je obravnaval upor podložnikov gospostva Ojstrica (*Osterwitz*) v Spodnji Savinjski dolini proti ojstriškemu baronu Feliksu Schrattenbachu leta 1635.⁸

V pričujočem članku bomo osvetlili temi, ki v obstoječi literaturi še nista bili podrobneje obravnavani. Po krajšem orisu vzpostavitve konflikta bodo predstavljeni glavni vzroki in z njimi neposredno povezani dogodki, s poudarkom na obdobju pred letom 1602, ki ga zgodovinopisje označuje kot začetek upora podložnikov gornjegrajskega gospostva. Če se prvi del ukvarja z razumevanjem začetkov upora, je drugi osredotočen predvsem na njegov zaključek in formalno razrešitev. Predvsem nas bo zanimalo, kako sta se v upor vpletli posvetna in cerkvena oblast ter kako jima je uspelo zatreti upor in poravnati konflikt.

Prispevek temelji na analizi dokumentov iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, znotraj fonda Gornji Grad Avstrija in kapiteljskega arhiva,⁹ ter nuncijevega pisma, ki ga hranijo v Deželnem arhivu v Gradcu.¹⁰ Fondi zajemajo podložniške prošnje, pisno korespondenco med ključnimi akterji, zlasti škofom Tomažem Hrenom, določila deželnoknežje komisije in razne zapise, ki se navezujejo na upor. Na podlagi pregledanega gradiva bomo poskušali razjasniti nekatere doslej manj znane in raziskane vidike upora.

IZVOR KONFLIKTA

Gornjegrajski kmečki upor lahko vidimo kot večstranski konflikt. Prvo stran so predstavljali uporni podložniki gornjegrajskega gospostva. Iz Hrenove notice lahko razberemo, da so prihajali iz trga Ljubno ter uradov Posavinje, Zadretje in Tirosek. Med najbolj izpostavljenimi jih našteje devet,¹¹ poleg katerih naj bi bili vodje upora

1 Članek deloma temelji na raziskavi in ugotovitvah, obravnavanih v prispevku Nine Ošep *Gospodarsko poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki gospostva Gornji Grad, Zgodovinski časopis* 78, 2024, št. 3–4, str. 344–375, in magistrski nalogi *Poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki gospostva Gornji Grad*, ki je nastala pod mentorstvom doc. dr. Žige Zwitterja in doc. dr. Lilijane Žnidaršič Golec.

2 Svetina, *Odlomek*, str. 86.

3 Orožen, *Das Dekanat Oberburg*, str. 9–10.

4 Turk, Hren, Tomaž (1560–1630).

5 Grafenauer, *Kmečki upori*, str. 290; Grafenauer, *Razredni boji*, str. 482–531.

6 Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 344–375.

7 Valentinitz, *Proces*, str. 308.

8 Mell, *Der windische Bauernaufstand*, str. 210.

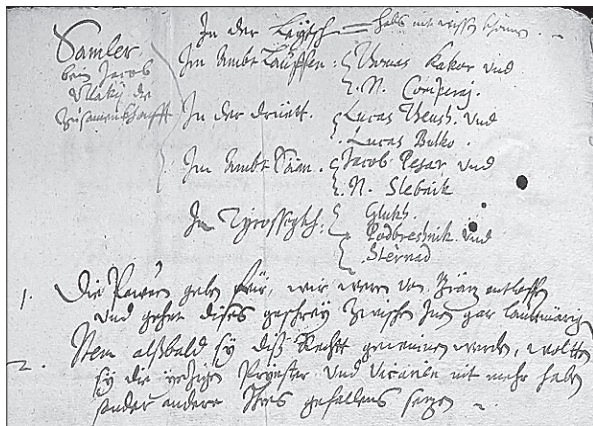
9 NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 65/1, 1603 II 15.

10 StLA, *Urkundensammlung 1607-07-07 Obernburg*.

11 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 1603. Iz trga Ljubno omenja Tomaža Kakerja (*Thomas Kaker*) in N. Kumpreja (*N. Conperaj*), iz urada Zadretje Luko Tevža (*Lucas Theush*) in Luko Bulka (*Lucas Bulko*), iz urada Posavinje Jakoba Pesarja (*Jacob Pesar*) in N. Žlebnika (*N. Slebnik*), iz urada Tirosek pa Jurija Gluka (*Jury Glukh*), Klemena Podbreznika (*Clemen Podbreshnik*) in Luko Sternada (*Lucas Sternad*) (slika 1 in 2). Za omembo Luke Zaleznika (*Luca Salessnik*) glej sliko 2. Za nekatera manjkajoča imena na sliki 1 glej gornjegrajski urbar iz

Jakob Tlaker ali Čermešnik¹² iz Šentjanža, Luka Zaležnik iz Ljubnega in Tomaž Kaker. Po virih sodeč je imel vodilno vlogo Tlaker. Drugo stran predstavlja tedanji gornjegrajski gospod in škof Tomaž Hren, proti kateremu so podložniki vodili upor. Upor se je zgodil prav v času Hrenovega prevzema škofije in gornjegrajskega gospostva, v letih 1597 oziroma 1599, ko je Hrena potrdil tudi papež.¹³ Da se je upor začel v času menjave fevdalnega gospoda (in ljubljanskega škofa) in prav s Hrenovim prevzemom, ki se z vodenjem gospostva pred tem najbrž ni posebej ukvarjal, gotovo ni naključje. Ker je imel Hren dvojno vlogo v gornjegrajskem gospostvu, kot škof s cerkveno jurisdikcijo in kot gornjegrajski gospod, je tudi upor hkrati zajel dve avtoriteti. Po eni strani je spor z deželno knežjo komisijo urejal nadvojvoda Ferdinand, kasneje Ferdinand II. Habsburški, cesar Svetega rimskega cesarstva, ki je predstavljal posvetno državno oblast, po drugi strani pa je konflikt zaključil papežev nuncij Janez Krstnik Salvago, ki je predstavljal cerkveno oblast. Tako se odslikava tretja stran, ki jo oblikujeta posvetna in cerkvena oblast, višji instanci, ki urejata konflikt med škofom in podložniki. Narava konflikta se tako kaže v trikotni obliki med cerkveno oblastjo, podložniki in deželno oblastjo.

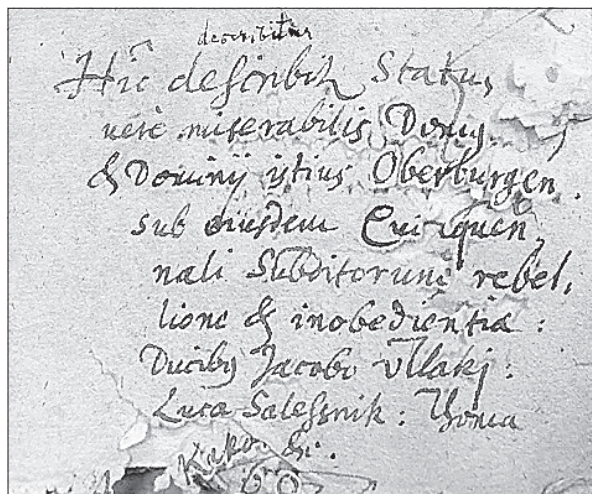
Pomembnejšo vlogo v konfliktu je imel škof Tomaž Hren, rojen leta 1560 v protestantski dru-

Hrenov seznam upornikov, t. i. »Sammlers« (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 1603).

začetka 17. stoletja: NŠAL 20 (Gornji Grad A), šk. 2, Urbar 1602 (?).

- 12 V virih se omenja tudi kot Jakob Čermešnik, vendar pogosteje kot Tlaker (Vtlaky), zato je v nadaljevanju uporabljena ta oblika. Kmetijo z domačim imenom Čermešnik oziroma Čremešnik lahko na širšem območju Šentjanža zasledimo tudi na kasnejšem franciscejskem katastru (Tscremaismchnig) za k. o. Poljana. Domače ime Čremešnik se je na tem območju ohranilo vse do danes (gl. tudi: Meze, Hribovske kmetije, str. 14, 32).
- 13 Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 112.

Notica o upornih kmetih (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 1603).

žini v Ljubljani. Po selitvi k stricu Gašperju Žitniku (ki je bil katoličan) na Dunaj in kasneje v Gradec se je odločil za duhovniško službo. Leta 1588 je bil posvečen v duhovnika, istega leta pa ga je nadvojvoda Karel (vladal 1564–1590) imenoval še za stolnega kanonika v Ljubljani. Leta 1596 je postal stolni dekan v Ljubljani. Ker je v tem času stkal dobre stike z vladarsko dinastijo, ga je leto pozneje nadvojvoda Ferdinand II. imenoval za ljubljanskega knezoškofa. Dve leti zatem ga je v tej vlogi potrdil še papež Klemen VIII. Dobri odnosi med dvorom in Hrenom so se nadaljevali tudi kasneje, leta 1614 ga je nadvojvoda Ferdinand imenoval za deželnega namestnika v Gradcu, leta 1628 pa za tajnega svetnika.¹⁴

V začetkih svojega škofovanja se je Hren soočal s precejšnjimi izzivi. V času upora je bil vpet v več nalog in zadolžitev, kar ga je časovno precej obremenjevalo. Že na začetku, leta 1600, se je lotil prenove semenišča pri ljubljanski stolnici, kjer se je srečeval s finančnimi težavami.¹⁵ V istem letu je postal vodja reformacijske komisije na Kranjskem in svoje protireformacijsko ter obnovitveno delo vodil do leta 1603. Med letoma 1603 in 1604 je pričel z uvajanjem dekreta *Tametsi*.¹⁶ Od leta 1605 je imel težave z deželnim plemstvom, saj se je zavzemal za trgovske interese mest in trgov ter za omejevanje kmečke trgovine, ki je koristila predvsem kmetom in plemstvu. Spor med Hrenom in plemstvom je leta 1608 poravnal nadvojvoda Ferdinand.¹⁷ Iz tega je razvidno, da je imel Hren poleg gornjegrajskega upora več žarišč, ki jim je bilo treba posvečati pozornost.

¹⁴ Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 111–112.

¹⁵ Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 112.

¹⁶ Kos, *Zgodovina morale*, I, str. 96.

¹⁷ Lukan, *Gradivo*, str. 18–19.

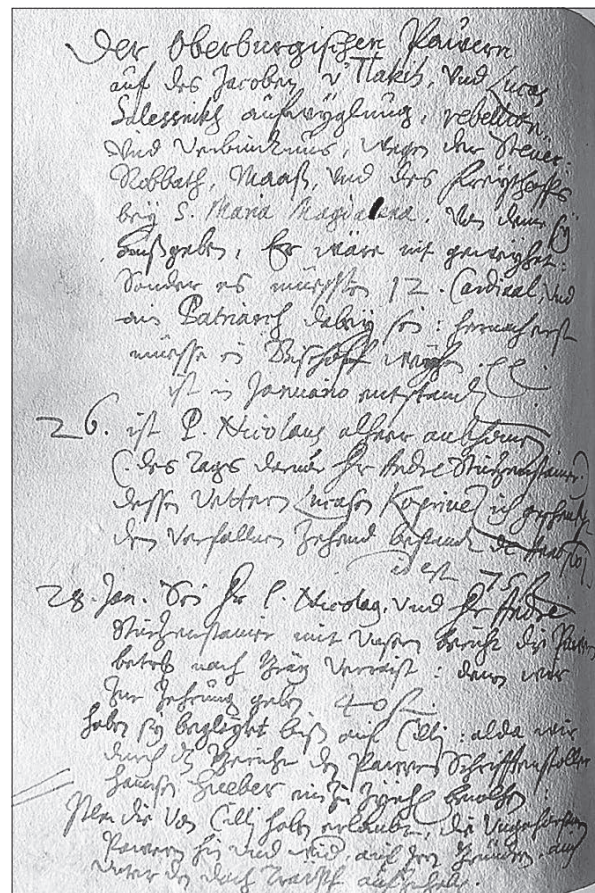
Glede njegovega upravljanja gornjegrajskega gospostva in vloge zemljiškega gospoda so predhodne raziskave v splošnem pokazale, da je bil aktivno vključen v vodenje gospostva. Kljub osebju, ki ga je imel pri vodenju gospostva, je sam opravljal precej dela, kar lahko razberemo iz dokumentov, ki jih je pisal sam. Opazimo lahko, da je vodil in imel nadzor nad gospodarsko osnovo podložniških kmetij. V odnosih med njim in podložniki pa ni zanemarljivo dejstvo, da so mu pri sodnih procesih zaupali kot pravični sodni instanci, kar je razvidno iz številnih sodb v sodnih protokolih.¹⁸

ANALIZA OKOLIŠČIN IN VZROKOV UPORA

Na podlagi ponovnega pregleda in vključitve dodatnega arhivskega gradiva se ta del prispevka osredotoča na analizo in premislek o glavnih vzrokih, ki so vodili v odkrit upor, zlasti na podlagi dogajanja pred letom 1602, ki ga literatura označuje kot začetek upora. Poudarek je tako predvsem na dogajanju v času pred izbruhom in v začetnih fazah upora.

Hren je v svojih koledarjih za leto 1602 zabeležil, da se je upor zgodil *wegen der steuer, robbath, maaß, vnd des freythoffs bey S. Maria Magdalena*,¹⁹ torej zaradi (povečevanja) davkov, tlake in dajatevnih mer ter zaradi pokopališča pri cerkvi sv. Marije Magdalene v Gornjem Gradu.²⁰ Na podlagi izbranih primerov so predstavljeni nekateri konkretni dogodki, ki so bili neposredno povezani z omenjenimi vzroki in omogočajo vpogled v uporniško vrenje pred začetkom upora.

K zaostrovanju odnosa med podložniki in škofom je pomembno prispeval spor zaradi kraja pokopa umrlih. Hren naj bi namreč v času kuge oziroma nalezljivih bolezni določil, da morajo biti umrli pokopani na pokopališču pri bolj oddaljeni cerkvi sv. Marije Magdalene, namesto pri glavni gornjegrajski cerkvi,²¹ torej pri cerkvi sv. Mohorja in Fortunata. Uporniški podložniki naj bi temu nasprotovali z utemeljitvijo, da pokopališče sv. Marije Magdalene ni bilo ustrezno posvečeno, od škofa pa naj bi celo zahtevali, da morajo biti ob njegovi blagoslovitvi navzoči vsaj en patriarh in dvanajst kardinalov. Takšna pretirana zahteva je povedna za razumevanje odnosa podložnikov do

Notica o vzrokih upora iz Hrenovega koledarja (SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II2r, Koledar ljubljanskega škofa Tomaža Hrena 1602).

škofa, ne le kot zemljiškega gospoda, ampak tudi kot cerkvene avtoritete.²²

Z vidika razumevanja spora in prepovedi pokopa na dotedanjem pokopališču²³ kot enega glavnih razlogov za upor je zanimiva tudi podložniška prošnja Gertrude Repenšek (*Repenschekh*),²⁴ vdove po pokojnem Juriju Repenšku, iz leta 1603.²⁵

Prošnja je lahko bila kot pravno sredstvo bodisi individualno ali kolektivno naslovljena na vse stopnje oblasti.²⁶ Zaradi svojevrstne retorike in namena je pri obravnavi podložniških prošenj nujna metodološka previdnost, prosilci so namreč svoj položaj ali morebitno škodo pogosto prikazovali v pretiranih okoliščinah.²⁷ Čeprav so ženske prošnje med ohranjenimi podložniškimi prošnjami bistveno redkejšje, nakazujejo na po-

¹⁸ Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 369.

¹⁹ SI AS 1073, II2r, Koledar ljubljanskega škofa Tomaža Hrena 1602, 4.

²⁰ Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 364.

²¹ Turk, *Tomaž Hren*, str. 17; Kocbek, *Gornjigrad na Štajerskem*, str. 26.

²² Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 365.

²³ Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 364–365.

²⁴ Najverjetneje iz Kroke (*Kherofin*) pri Gornjem Gradu (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603).

²⁵ NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603.

²⁶ Čeč, *Podložniške prošnje*, 5:34, 11:30.

²⁷ Za razlago se najlepše zahvaljujem dr. Dragici Čeč.

membno stopnjo njihove pravne sposobnosti.²⁸ Pogostejše so prošnje vdov, s katerimi so zahtevale pravice po umrlih možeh ali za svoje otroke,²⁹ v nekaterih primerih pa so prošnje vlagale tudi poročene ženske, ki so zastopale interese svojih mož, kot kaže primer Evfemije Čermešnik, predstavljen v nadaljevanju.

V prošnji, naslovljeni na deželnega kneza, nadvojvodo Ferdinanda II., se odražajo tipični retorični elementi in struktura, značilna za podložniške prošnje v obravnavanem času. V uvodni opredelitvi, »uboga in v stiski trpeča žena«, se odraža pragmatično naslavljanje, ki skozi podrejeno in ponižno vlogo izkazuje spoštovanje do veje oblasti, na katero je bila prošnja naslovljena. V tem kontekstu velja izraz »ubog« razumeti širše in ne zgolj v okviru ekonomskega ali materialnega pomanjkanja, temveč predvsem v kontekstu odnosa do naslovnika prošnje, manjše stopnje političnih pravic in izkazovanja spoštovanja.³⁰

Iz prošnje izvemo, da naj bi dve leti prej, leta 1601, po stari navadi in običaju želeli pokopati umrlega sosedu pri cerkvi sv. Mohorja.³¹ V času, ko naj bi truplo pripeljali tja, naj bi škof ravno opravljal bogoslužje. Po Gertrudinih navedbah naj bi zatem, ko je škof za to izvedel, prišlo do fizičnega konflikta,³² v katerem je bil njen mož huje poškodovan.³³ Sama naj bi ga morala nato »povsem okrvavljenega« odpeljati do ječe, kjer je bil zaprt sedem tednov in kjer je, najverjetneje zaradi poškodb, umrl. Ker naj bi zaradi posledic pretepa in moževe smrti utrpela za 300 goldinarjev škode, je prosila, naj škofu naloži, da se z njo, »ubogo ženo«, in njenimi otroki poravna.³⁴ Na podlagi ohranjenega dopisa, ki ga je Ferdinand naslovil na Hrena, izvemo, da mu je bilo na podlagi rešene prošnje naloženo, naj se z vdovo poravna glede smrti njenega moža Jurija Repenška in nastalih stroškov ter naj je s to zadevo ne obremenjuje

več.³⁵ Vprašanje pokopa umrlih je bilo razrešeno šele s posredovanjem cerkvene oblasti leta 1607.³⁶

Med glavnimi motivi konflikta so bile tudi sporne spremembe dajatvenih mer.³⁷ Kot enega izmed konkretnih primerov nezadovoljstva, povezanega z dajatvenimi merami, lahko iz pregledanega gradiva izpostavimo spor, ki ga Hren omenja v pismu nadvojvodi Ferdinandu iz leta 1603.³⁸

V času ene od preteklih trgategov naj bi pri pobiranju vinske desetine in gorščine (gornine) na območju, kjer je imel vinograde tudi Jakob Tlaker,³⁹ prišlo do nemirov in spora zaradi uporabljene dajatvene mere. Po Hrenovih navedbah naj bi Tlaker nekatere druge podložnike prepričal, da je oskrbnik (*Schaffer*) prinesel napačno in neveljavno vedro, zatem pa naj bi jih dodatno spodbudil, da so oskrbnika napadli. Nadalje je Hren zapisal, da mere niso sprejeli kot veljavne niti potem, ko jim je oskrbnik pokazal vedro, ožigosano s starim gornjegrajskim znakom, ki naj bi bilo v rabi že vsaj 30 ali 40 let in tako v skladu z uveljavljenimi merami.⁴⁰ Incident kaže na izrazito nezaupanje do uveljavljenih dajatvenih mer kot enega od pomembnih dejavnikov nezadovoljstva podložnikov. Tudi sicer pogost argument podložnikov v pritožbah je bilo sklicevanje na stare pravice in nekdanje dajatvene obveznosti njihovih prednikov. Tako kažejo tudi zahteve po vpogledu v najstarejše urbarje, v enem primeru tudi predaje 400 let starega urbarja,⁴¹ na podlagi katerih bi utemeljili višino dajatev in veljavnost dajatvenih mer.⁴²

Z vidika splošnih dajatvenih in davčnih obremenitev so na že tako težak položaj podložnikov in njihovo nezadovoljstvo vplivali tudi drugi dejavniki. Kot lahko zasledimo v virih, so bile med njimi obremenitve, povezane z osmanskimi vojnami,⁴³ in pritožbe zaradi omejevanja kmečke trgovine. Iz zapisov komisije namreč izhaja, da naj

28 Na podlagi pregledanega obsega gradiva, predvsem iz 16. in 17. stoletja, naj bi bil delež ženskih prošenj ocenjen na približno 17 % (gl. Čeč, *Podložniške prošnje* 27:00).

29 Čeč, *Podložniške prošnje* 27:00.

30 Čeč, *Podložniške prošnje*, 4:30.

31 V viru je navedena cerkev sv. Mohorja in Margarete, verjetno gre za cerkev sv. Mohorja, kjer je veljala prepoved pokopa umrlih (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603).

32 Hrenovi ljudje naj bi uporabili tudi orožje, med njimi pribočno orožje, helebarde in sulice (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603).

33 Ob tem še podrobneje navaja, da naj bi bil deležen več udarcev, zatem pa naj bi mu iz rok iztrgali palico in ga z njo tako močno udarili po glavi, da se je razletela na tri dele (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603).

34 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603.

35 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 21. 3. 1603.

36 Glej naslednje poglavje.

37 Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 364.

38 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 2. 11. 1603.

39 Verjetno gre za vinogradniška območja v Šentjanžu. O tem, da je na tem območju posedoval vinograde, izvemo iz več virov, glej denimo: SI ZAC/1120 Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva Gradec, Gornji Grad, Zapisniki zaslišanj, 3380/1, 221.

40 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 2. 11. 1603.

41 *Urbarien von Vierhundert Jaren fürzulegen versprochen hete* (prav tam, 2. 11. 1603). Podatek nakazuje, da bi takrat še lahko obstajal gornjegrajski urbar iz 13. stoletja.

42 Prav tam, november 1603.

43 Denimo v: NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604.

bi podložniki v nasprotju z izdanimi dovoljenji še vedno samovoljno gnali vole in drugo živino iz Štajerske na Kranjsko in Koroško, zaradi česar naj bi bili zaradi tihotapstva večkrat kaznovani.⁴⁴ Tako naj bi se Hren leta 1599 glede položaja nekaterih podložnikov na goratih območjih, ki niso bili zmožni pridelati dovolj žita in so se preživljali s prodajo živine preko deželne meje na Kranjsko in Koroško, obrnil na notranjeavstrijsko vlado in Ferdinanda. S tem je do določene mere poskusil zaščititi njihovo trgovanje, hkrati pa si zagotoviti, da bi lahko tamkajšnji podložniki plačevali svoje dajatve.⁴⁵

Dodatno so podložnike obremenjevale naravne nesreče. Poveden je podatek, ki ga omenjajo točke deželnoknežjih komisarjev iz leta 1604⁴⁶ in njihova navodila glede kmečkega upora iz istega leta,⁴⁷ kjer so v kontekstu pritožb kot posebej prizadeti navedeni revnejši podložniki na območju urada Posavinje (*Amt Sään*).⁴⁸ Ti naj bi bili že od nekdaj močno obremenjeni z dajatvami in tlako, reka Savinja pa naj bi vsako leto odnašala obdelovalna polja navzdol proti Vrbovcu (*Altenburg*).⁴⁹ Ne glede na škodo naj bi jim bilo brez vsakršnega spregleda, zmanjšanja ali oprostitev še naprej naloženo, da plačujejo vse dajatve in poravnajo zaostanke.⁵⁰

Kot eden izmed dejavnikov, ki je prispeval k stopnjevanju in zgoščanju nezadovoljstva v odkrit upor, ni zanemarljiva vloga gornjegrajškega uslužbenca, podložnika in voditelja upora Jakoba Tlakerja⁵¹ ter njegov vpliv na druge podložnike. Znaki »neposlušnosti« in nezadovoljstva med podložniki naj bi bili sicer prisotni že pred letom 1602, pri čemer iz virov izhaja, da naj bi Tlaker povzročal nemire in škodo že v času Hrenovega predhodnika, škofa Janeza Tavčarja (škof 1580–1597).⁵² Ob tem velja poudariti, da prihod Tomaža Hrena kot novega zemljiškega gospoda

ni nepomembna okoliščina, ki je lahko dodatno vplivala na zaostritev že obstoječih napetosti.

Tlaker, ki ga Hren v korespondenci večkrat označuje za »hudobnega in kljubovalnega človeka«,⁵³ naj bi skupaj s svojimi pooblaščenci k neposlušnosti in uporju spodbujal ne le tamkajšnje podložnike, ampak tudi podložnike drugih gospostev. Iz dopisa iz leta 1603 je razvidno, da nekateri podložniki že tretje leto niso plačevali vseh zahtevanih davkov in dajatev. Kmetje naj bi se ponoči zbirali pri Tlakerju ter na skrivaj zbirali denar in zaloge, vse na podlagi njegovih obljub, da jim bo »pomagal povrniti nekdanje pravice, da bi ponovno oddajali toliko dajatev, kot so jih oddajali njihovi predniki pred mnogimi leti«. Kot navaja Hren, naj bi mu podložniki enako »kot svojemu od Boga danemu gospodarju« dajali denar in živež, zaradi česar naj sam ne bi več opravljal dela na svojih kmetijah.⁵⁵

Da so bili konflikti med Tlakerjem in Hrenom močno prisotni že pred začetkom upora leta 1602, potrjuje tudi prošnja Evfemije Čermesnik (*Tschermischnighkin*), žene Jakoba Tlakerja, iz leta 1603, v kateri je zastopala interese svojega moža in otrok. Prošnja, prav tako naslovljena na nadvojvodo Ferdinanda II., je zapisana z enako retoriko in pragmatičnim nagovorom z »ubogo in v stiski trpečo ženo« ter strukturo kot v že obravnavanem primeru prošnje Gertrude Repenšek.⁵⁶

Iz prošnje izvemo, da naj bi bil Tlaker okoli leta 1601 pozvan pred škofa Hrena in nato sedem tednov priprt. Ob tem naj bi mu bila odvzeta hriba v vrednosti 200 goldinarjev, kasneje pa še večja količina vina, ki naj bi ga nameraval odpeljati v Gradec. Kot navaja Evfemija, naj bi se kmalu zatem pojavila skupina tridesetih oboroženih mož v spremstvu profosa⁵⁷ iz Kranjske in drugih pooblaščencev, ki naj bi Tlakerja poskušali odvesti.⁵⁸ Prošnja se poleg zahteve po povračilu stroškov zaradi odvzetega premoženja in odškodnine osredotoča predvsem na prošnjo po zaščiti pred nadaljnjim ukrepanjem škofa Hrena ter zagotovitvi miru za svojega moža in otroke.⁵⁹ Čeprav to iz prošnje ni razvidno, iz drugega vira izvemo, da je bila Evfemija v času vložitve prošnje tik pred

44 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604; prav tam, 5. 2. 1604.

45 Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 347, 348; Brunner, Bischof Thomas Chrön, str. 26.

46 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604.

47 Prav tam, 5. 2. 1604.

48 V začetku 15. stoletja naj bi urad Posavinje obsegal predvsem južna pobočja Golt z dolinskimi vasi ob Savinji (Meze, Hribovske kmetije, str. 79).

49 O podnebnih razmerah in vlogi Hrena kot vremenskega opazovalca v obravnavanem obdobju glej: Zwitter, *Vremenska in klimatska zgodovina*, str. 306–389.

50 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604.

51 Več o Jakobu Tlakerju glej tudi: Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 344–375.

52 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 25. II. 1603.

53 *Böser Thruziger Mensch* (NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 2. II. 1603).

54 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 2. II. 1603.

55 Prav tam.

56 Čeč, *Podložniške prošnje*, 4:30.

57 Vojaški ječar (Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 777).

58 Iz vira ni jasno, kakšen je bil razplet dogodka.

59 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 10. 3. 1603.

porodom, kar naj bi kasneje kot olajševalna okoliščina vplivalo na sojenje Tlakerju.⁶⁰

Ne glede na Hrenov izrazito negativen odnos do Tlakerja iz virov izhaja, da je z njim posloval tudi po formalni razrešitvi upora leta 1607.⁶¹ Tlakerja v virih, zlasti sodnih zapisnikih, zasledimo še v kasnejših letih, predvsem v pravih, ki so obravnavale posestne spore in upniško-dolžniške zadeve, v katerih je nastopal v različnih vlogah, kot zagovornik strank v postopku, tožnik in obtoženec.⁶² V podložniškem dnevniku iz maja 1620 sledimo novemu gospodarju kmetije »v Tlaki« z imenom Adam, za katerega si je Hren pripisal, da ne sme slediti »zlemu, uporniškemu in vstajniškemu očetu«, ampak mora biti »pobožen kristjan in marljiv lastnik«.⁶³

Kot bo podrobneje obravnavano v nadaljevanju, so bili nekateri glavni vzroki kmečkega upora deloma razrešeni z razsodbo, ki jo je leta 1607 sklenil Janez Krstnik Salvago.⁶⁴ Z njo je bilo odločeno, da imajo gornjegrajski podložniki pravico do nemotenega pokopa na tamkajšnjem pokopališču, pri pobiranju in odmeri davkov se je upošteval veljaven odlok Ferdinanda II., škof pa jih ni smel samovoljno povečevati. Prav tako je moral pri odmeri desetine, drugih dajatev in dajatvenih mer upoštevati stare navade in jih ni smel samovoljno spreminjati, nepravilno izterjane dajatve pa je moral podložnikom povrniti.⁶⁵

MED POSVETNO IN CERKVENO SODNO OBLASTJO

V tem sklopu prispevka smo gornjegrajski kmečki upor obravnavali kot študijo primera napetosti med Rimskokatoliško cerkvijo in habsburškim državnopravnim okvirom. Ker je bilo gornjegrajsko gospostvo cerkveno gospostvo, Tomaž Hren pa obenem ljubljanski škof in zemljiški gospod, se je zastavilo vprašanje, katera pravna instanca je pristojna za obravnavo upora.

O začetku upora gornjegrajskih podložnikov in okoliščinah, v katerih so upor in njegove posledice postali del pravnega postopka, obstaja

več nejasnosti. Iz virov smo rekonstruirali, da so podložniki že v začetku leta 1602 odšli v Gradec,⁶⁶ kjer so sprožili tožbo proti škofu Hrenu.⁶⁷ Na prehodu iz 16. v 17. stoletje se je namreč razširila in uzakonila pravica do pritožbe za vse kmečke podložnike. To je nato dodatno potrdil še Štajerski sodni red iz leta 1622, kar je pomenilo, da so podložniki na Štajerskem v kmečkih uporih pravico vse pogostejše iskali po pravni poti. Morda so se gornjegrajski podložniki, kot leta 1607 podložniki minoritskega in dominikanskega samostana na Ptuj, prav tako neposredno obrnili na deželnega kneza, nadvojvodo Ferdinanda II.⁶⁸

Že avgusta 1602 je organ notranjeavstrijske vlade v skladu z zakonom izdal dekret, na podlagi katerega so morali obsojeni podložniki več mesecev opravljati prisilno delo v obrambnem jarku poleg mestnega obzidja (*in den Statt graben zu Graz*). V tem času so se podložniki zatekli tudi h graškemu nunciju Girolamu Porciji (Porzia) (1559–1612).⁶⁹

Med letoma 1580 in 1622 je bil v Gradcu vzpostavljen sedež apostolske nunciature.⁷⁰ Med potekom gornjegrajskega kmečkega upora sta tam službovala dva nuncija. Prvi je bil omenjeni Girolamo Porcia, ki je bil v vlogi apostolskega nuncija do leta 1606, potem ga je nasledil Janez Krstnik Salvago.⁷¹ Funkcija apostolskih nuncijev je bila vzpostavljena z začetkom 16. stoletja. Nuncije je pošiljal papež ter so bili vez med papeškim sedežem na eni strani ter državo in oddaljenimi cerkvenimi središči na drugi.⁷² Oba, Porcia in Salvago, sta imela tudi pooblastila *legatus a latere*,⁷³ kar je pomenilo, da so njune pristojnosti vključevale tudi podeljevanje beneficijev in sodna pooblastila.⁷⁴

Ker gornjegrajski kmečki upor ni prenehal, je Hren sprožil tožbo zoper podložnike. Po nalogu najvišjih deželnih oblasti je bila imenovana deželnoknežja komisija, ki je 10. julija 1603 obravnavala spor med ljubljanskim škofom kot tožnikom

60 Prav tam, 14. 1. 1604.

61 Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 366–367. Glej tudi: SI AS 1073 115r, Koledar ljubljanskega škofa Tomaža Hrena 1611a, 43.

62 SI ZAC, 1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva Gradec, Gornji Grad, Zapisniki zaslišanj, 3380/1, 147, 152–155, 121, Popisi zapuščin, 3389, 611.

63 Ošep, *Gospodarsko poslovanje*, str. 366–367.

64 StLA, Urkundensammlung 1607-07-07 Obernburg; NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 14. 8. 1607.

65 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 14. 8. 1607.

66 Ošep, *Poslovanje škofa*, str. 43.

67 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604.

68 Valentinitš, *Kmečki odpor*, str. 283.

69 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželnoknežjih komisarjev, 1604.

70 Feldkamp, *La diplomatie pontificale*, str. 51.

71 Dolinar, *Apostolski vizitaciji*, str. 121.

72 Hansen, *Papal Legates*, str. 10.

73 Tudi Porcia je imel funkcijo *legat a latere*, kar lahko razberemo iz nuncijevega pisma, ki ga je transkribiral in prevedel Borut Košir v: Košir, Škof Tomaž Hren, str. 156. Prav tako pri Salvagu v pismu, ki ga je poslal Hrenu avgusta 1607: NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 14. 8. 1607.

74 Kalous, *Late Medieval Papal Legation*, str. 29.

in upornimi kmeti kot obtoženci. Postopek je potekal v navzočnosti Hrena in odposlancev, ki so jih poslali podložniki.⁷⁵

15. februarja 1603, ko je v upor že posegla deželno knežja komisija, je papež Klemen VIII. škofu Hrenu poslal pismo, v katerem ga je opozarjal, da bi se za ohranitev cerkvene jurisdikcije moral pri konfliktu z gornjegrajskimi podložniki obrniti na cerkveno in ne posvetno sodišče.⁷⁶ S tem ko se je obrnil na Ferdinanda in njegove institucije, ni upošteval vrhovne apostolske oblasti. Iz pisma tudi izvemo, da je konflikt začel preučevati apostolski nuncij Porcia. V pismu je papež Hrena spodbudil, da se v tej »cerkveni zadevi« ne podredi posvetnemu sodišču, temveč se zateče k cerkvenemu sodniku.⁷⁷ Marca istega leta je Hren pisal gosposkemu odvetniku Gregorju Curlerju v Motnik.⁷⁸ V pismu mu je povedal, da je prejel papeško pismo in pismo kardinala Cinzia Aldobrandinija ter da je bila v obeh izražena želja, naj se cerkveni posli ne rešujejo pred posvetnimi sodniki, temveč pred nuncijem. V obeh prejetih pismih je bil opozorjen, da je kot škof neposredno podrejen svetemu očetu, zato si mora tako v tem kmečkem sporu kot v drugih vprašanjih poiskati pristojno cerkveno sodbo. V nadaljevanju iz Hrenovega pisma Curlerju še izvemo, da je bil nuncij Porcia že aktivno vpleten v reševanje konflikta z upornimi gornjegrajskimi podložniki, saj je v času, ko je nastajalo Hrenovo pismo, z njimi vodil pogovore. V pismu si je pripisal, da si želi le, da višje sodišče (*Hohe Tribunal und Gericht*) celotne zadeve ne bi znova zavlačevalo, temveč da bi jo čim prej zaključilo.⁷⁹

Julija 1603 je deželno knežja komisija opravila zaslišanja podložnikov⁸⁰ in Hrena ter naslednje leto podala sklepe in instrukcije glede pomiritve konflikta.⁸¹ V tem času je sprožil preiskavo tudi nuncij Porcia, tako da sta posvetna in cerkvena preiskava potekali hkrati, a ločeno.

Poleti 1603 je torej deželno knežja komisija opravila zaslišanja in s pričetkom leta 1604 podala navodila, kako ravnati, da ne bi upor ponovno izbruhnil. S tem je bil njen proces formalno zaključen.⁸² Kako je na vse to gledala cerkvena ob-

last, izvemo iz dveh pisem apostolskega nuncija Janeza Krstnika Salvaga.

V imenu nuncija Salvaga je apostolski avditor Aleksander Vasolius 14. avgusta 1607, dober mesec preden je Salvago opravil vizitacijo v Gornjem Gradu,⁸³ napisal pismo,⁸⁴ namenjeno vsem višjim in nižjim cerkvenim dostojanstvenikom,⁸⁵ ter s tem posegel v spor med ljubljanskim škofom Tomažem Hrenom in njegovimi gornjegrajskimi podložniki. Iz pisma izvemo, da je Salvagov predhodnik Girolamo Porcia že predhodno⁸⁶ podal pravnomočno sodbo glede omenjenega konflikta. S Porcijevo sodbo je bilo odločeno, da imajo podložniki pravico do pokopa svojih umrlih na pokopališču v Gornjem Gradu, kot je že bil »ustaljen običaj«. Hrenu je bilo določeno, naj spoštuje določila nadvojvode Ferdinanda glede podložniških bremen, kar kaže, da je cerkvena oblast skrbno spremljala Ferdinandova določila in jih očitno tudi sprejemala. Nuncij je nato od Hrena zahteval, naj vse (krivično) izterjane davkatve in pridelke podložnikom vrne v celoti ter naj preneha z nadlegovanjem in ustrahovanjem podložnikov. Če se Hren ne bi držal dogovorov, bi moral plačati 500 goldinarjev, grozila pa mu je tudi možnost cerkvenega izobčenja (ekskomunikacija). Pismo je določalo 20-dnevni rok, v katerem bi se lahko Hren pritožil oziroma pred nuncijem pojasnil svoje ugovore.

Iz sodbe je mogoče zaznati večjo naklonjenost podložnikom kot škofu Hrenu. Morda je k temu botrovalo dejstvo, da je Hren postal ljubljanski škof v času, ko je bil Porcia graški nuncij in si je za škofa želel drugega kandidata, Ursina de Bertisa. Kot ocenjuje France M. Dolinar, se je Porcia trudil, da bi Hrenu povzročal nevšečnosti.⁸⁷ Zanimivo je, da je pri tej sodbi vendarle prišlo do prepleta cerkvene in posvetne oblasti, saj je nuncij v eni izmed točk Hrenu naložil, naj se drži Ferdinandovih določil glede dajatev.⁸⁸

Dober mesec kasneje je nuncij Salvago pričel z apostolsko vizitacijo ljubljanske škofije.⁸⁹ Med vizitacijo v Gornjem Gradu je 23. septembra 1607 izdal dekret in sodbo glede spora med Hrenom

75 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, Hrenovi prepisi točk deželno knežjih komisarjev, 1604.

76 NŠAL, KAL, fasc. 65/1.

77 Prav tam.

78 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, II. 3. 1603.

79 Prav tam.

80 Ošep, Gospodarsko poslovanje, str. 365.

81 Glej: NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 5. 2. 1604; prav tam, Hrenovi prepisi točk deželno knežjih komisarjev, 1604.

82 Prav tam, 2. 2. 1604.

83 Dolinar, Apostolski vizitaciji, str. 123.

84 NŠAL, Gornji Grad Avstrija, šk. 94, Uporni podložniki, 14. 8. 1607.

85 V uvodu pisma je navedeno, da je namenjeno vsem opatom, priorjem, proštom, dekanom, arhidiakonom, kanonikom, župnikom, upraviteljem župnij in njihovim vikarjem ali kaplanom, vsem duhovnikom ter tudi javnim notarjem – skratka, komurkoli bo prišlo v roke.

86 Iz vira ne izvemo, kdaj je bila ta sodba izrečena.

87 Dolinar, Apostolski vizitaciji, str. 121.

88 Dolinar, Apostolski vizitaciji, str. 123.

89 Dolinar, Apostolski vizitaciji, str. 123.

in podložniki⁹⁰ ter v Gornjem Gradu opravil del preiskovanja. Gornjegrajski upor v času Salvage vizitacije še ni bil zatrt, saj je v razsodbi zapisal, »da še vedno tli in da bi ga rad pomiril«. Ker je želel z zadevo zaključiti, je osebno zaslišal Jakoba Tlakerja in Luko Zaležnika, pri čemer mu je pomagal tolmač. Podložniki so se še vedno pritoževali nad dajatvami, ki naj bi za dvakrat presegle prvotno določeno višino. Salvago je zaslišal tudi škofa Hrena, ki mu je s svojimi dokumenti menda dokazal, ne samo da je bil dvig dajatev utemeljen, ampak da so bili gornjegrajski podložniki že v splošnem nagnjeni k upor. Prva poročila o nemirih podložnikov v gornjegrajskem gospostvu menda segajo že v konec 15. stoletja, ko je moral škof Krištof Ravbar (škof 1488–1536) prositi za pomoč papeža Aleksandra VI.⁹¹

V razsodbi je bilo razglašeno, da je Hren prost vseh obtožb, medtem ko so Luka Zaležnik, Jakob Tlaker in drugi podložniki še naprej dolžni plačevati podvojene dajatve, dokler ne bodo pisma deželnih gospodov preklicana zaradi prenehanja razlogov za njihovo izdajo. Zavezani so bili k nadaljnjemu plačevanju Hrenu ter k temu, da ga morajo ponižno prositi odpuščanja za neupravičene obtožbe in mu izkazovati dolžno spoštovanje, zvestobo in poslušnost. Podložniki pa so bili oproščeni drugih kazni, vendar le pod pogojem, da v prihodnje ne bodo ponavljali nemirov, upora, neposlušnosti in drugih prestopkov, s katerimi bi škodovali Cerkvi in ljubljanski škofiji.

S tem je bil tudi z vidika cerkvene oblasti upor zaključen. Salvago je po vizitaciji vidno spremenil odnos do Hrena, k čemur je morda botrovalo dejstvo, da se ni zanašal le na poročila prejšnjega nuncija Porcie, ampak je zadevo preiskal sam.

Iz virov lahko tako razberemo, da se je zaradi Hrenove dvojne vloge – kot ljubljanskega škofa in zemljiškega gospoda – ob upor. podložnikov postavilo vprašanje sodne pristojnosti. Medtem ko je preiskavo in sojenje o zadevi sprva prevzela deželna vlada s Ferdinandom na čelu, torej posvetna oblast, se je vanjo kmalu vpletla tudi cerkvena oblast s pristojnostjo apostolskega nuncija, ki je rezidiriral v Gradcu. Čeprav je kmečki upor sprva obravnavala posvetna oblast, ga je s sodbo leta 1607 vendarle zaključil nuncij Salvago, kar kaže po eni strani na prepletenost pravnih sfer v zgodnjem 17. stoletju, po drugi strani pa bi lahko to morda razumeli kot prevlado cerkvenega sodstva v cerkvenem gospostvu.

ZAKLJUČEK

Ker je bil prispevek z ožjim tematskim fokusom usmerjen predvsem na dva vsebinska sklopa, analizo okoliščin vzrokov za upor ter obravnavo upora v kontekstu pristojnosti in odnosa med cerkveno in posvetno oblastjo, bi celovitejša obravnava in poglobljeno razumevanje upora v okviru nadaljnjih raziskav zahtevala vključitev večjega vzorca arhivskega gradiva, primerjalno analizo ter umestitev v širši prostorski in časovni kontekst.

Čeprav zgodovinopisje začetek kmečkega upora gornjegrajskega gospostva umešča v leto 1602, je analiza izbranega arhivskega gradiva v prvem sklopu pokazala, da so bili nezadovoljstvo, trenja in prvi večji konflikti, neposredno povezani z vzroki, ki so kasneje privedli do upora, prisotni že pred tem.

V nadaljevanju smo gornjegrajski upor obravnavali kot primer zapletenih razmerij med cerkveno in posvetno oblastjo, kjer je prevladala cerkvena oblast in na koncu upor pod vodstvom apostolskega nuncija Salvaga formalno zaključila. Čeprav je bil upor res zatrt, je voditelj Jakob Tlaker našel druge vzvode, da je lahko še naprej izkazoval neposlušnost gospostvu in kljuboval škofu Hrenu. Tu se zastavlja vprašanje, koga so podložniki nazadnje res upoštevali. Prav tako bi bilo v prihodnje vredno razmisliti o tem, ali so se apostolski nunciji vpletali tudi v druge tovrstne spore med podložniki in njihovimi cerkvenimi zemljiškimi gospodi. Iz gornjegrajskega primera je razvidno, da je do vpletanja nuncija prišlo tudi zaradi njegovega osebnega nasprotovanja škofu Hrenu in ne toliko zaradi vzrokov spora.

Zaradi velike količine ohranjenega arhivskega gradiva in številnih vprašanj, ki so se odprla med raziskovanjem, bi bilo smiselno premisliti tudi o vsebinskih mejnikih in časovni opredelitvi gornjegrajskega upora, razširiti analizo na obdobje pred letom 1602 ter dodatno osvetliti razmere neposredno po formalni razrešitvi upora z razsodbo nuncija Salvaga leta 1607, pa tudi kasneje, predvsem z vidika gospodarskega poslovanja ter sodelovanja med Hrenom in (upornimi) podložniki.

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Pri raziskavi za pripravo prispevka niso bili ustvarjeni ali analizirani nobeni novi raziskovalni podatki.

⁹⁰ StLA, Urkundensammlung 1607-07-07 Obernburg.

⁹¹ Valentinitisch, Proces, str. 308.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

NŠAL, Gornji Grad Avstrija

NŠAL 20 (Gornji Grad A)

NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1073, Zbirka rokopisov

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

ZAC 1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželne-
ga arhiva Gradec

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz

StLA, Urkundensammlung

Literatura

Brunner, Walter: Bischof Thomas Chrön nach Dokumenten des Steiermärkischen Landesarchivs. *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998, str. 23–46.

Dolinar, France M.: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.

Dolinar, France M.: Apostolski vizitaciji Ljubljanske škofije 1607/08 in 1620/21. *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998, str. 119–138.

Feldkamp, Michael-Frank: *La diplomatie pontificale de Sylvestre Ier à Jean-Paul II: Une vue d'ensemble*. Paris: Cerf, 2001.

Grafenauer, Bogo: *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.

Grafenauer, Bogo: Razredni boji agrarnega prebivalstva. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*: [enciklopedična obravnava po panogah], *Zgodovina agrarnih panog. Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan, Fran Zwitter), zv. 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980, str. 482–531.

Hansen, Fredrik: Papal Legates and the Jurisdiction of Diocesan Bishops. *The Jurist: Studies in Church Law and Ministry* 78, 2022, št. 2, str. 477–499. DOI: <https://doi.org/10.1353/jur.2022.0021>

Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2016.

Kalous, Antonin: *Late Medieval Papal Legation: Between the Councils and the Reformation*. Rim: Viella, 2017.

Kocbek, Fran: Gornjigrad na Štajerskem (Krajepisno-zgodovinska črtica). *Dom in svet* 7, 1894, št. 1, str. 22–26.

Kos, Dušan: *Zgodovina morale*. 1. *Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščan-*

sko dobo. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612548407>

Košir, Borut: Škof Tomaž Hren in Tridentinski cerkveni zbor. *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998, str. 139–159.

Lukan, Walter: Gradivo k biografiji škofa Tomaža Hrena v dunajskih arhivih. *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998, str. 7–21.

Mell, Anton: Der windische Bauernaufstand des Jahres 1635 und dessen Nachwehen. *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark* 44, 1896, str. 205–287.

Meze, Drago: Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline. *Geografski zbornik* 11, 1969, 11, str. 5–97.

Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Das Dekanat Oberburg*, zv. 2. Marburg: Selbstverlag, 1877.

Ošep, Nina: Gospodarsko poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki gospostva Gornji Grad. *Zgodovinski časopis* 78, 2024, št. 3–4, str. 344–375. DOI: <https://doi.org/10.56420/Zgodovinskicasopis.2024.3-4.03>

Ošep, Nina: *Poslovanje škofa Tomaža Hrena s podložniki gospostva Gornji Grad* (magistrsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2023.

Svetina, Anton: Odlomek iz zgodovine Gornjega grada. *Kronika* 22, 1974, št. 2, str. 86–91.

Turk, Josip: Tomaž Hren. *Bogoslovni vestnik* 8, 1928, št. 1, str. 1–30.

Valentinitsch, Helfried: Kmečki odpor in cerkvena zemljiška gospostva. *Studia Historica Slovenica* 1, 2001, št. 2, str. 279–311.

Valentinitsch, Helfried: Proces podložnikov gospostva Gornji grad proti ljubljanskemu škofu 1676/77. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 45 (n. v. 10), 1974, št. 2, str. 307–317.

Zwitter, Žiga: Vremenska in klimatska zgodovina v koledarjih in podložniških dnevnikih ljubljanskega škofa Tomaža Hrena (1597–1630). *Zgodovinski časopis* 67, 2013, št. 3–4, str. 306–389.

SPLETNE STRANI

Čeč, Dragica: *Podložniške prošnje – pravno sredstvo neposredne pritožbe pri vladarju: kaj so in kaj povedo o vsakdanu*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, Arhiv Republike Slovenije, 21. 2. 2019. <https://sistory.si/publication/41037>

Turk, Josip: Hren, Tomaž (1560–1630). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi238909/#slovenski-biografski-leksikon>

SUMMARY

Insights into the Peasant Rebellion in the Seignury of Gornji Grad in the Early Seventeenth Century

The article discusses the peasant rebellion raised by the subjects of the seignury of Gornji Grad (Ger. *Oberburg*) in the early seventeenth century, more specifically, between 1602 and 1607. Based on the examination of the existing literature and the analysis of archival material, particularly the correspondence of Bishop Tomaž Hren, letters of papal nuncios, as well as other documents from the Ljubljana Archdiocesan Archives, the Ljubljana Cathedral Chapter Archives, and the Styrian Provincial Archives in Graz, the primary focus is on two selected thematic clusters.

Following a brief preliminary outline of the circumstances and broader context in which the rebellion took place, the first cluster presents the main causes of tensions that culminated in a full-blown revolt, especially the question regarding burials in Gornji Grad's St. Magdalene Cemetery, tax burdens and rates, the impact of external

factors such as natural disasters, and the role of the rebellion leader Jakob Tlaker, locally known as Čermešnik. A few concrete examples are highlighted, among them two preserved petitions of female subjects that throw additional light on the developments in the time before and during the early phases of the rebellion.

The second cluster briefly describes the course of events, with a focus on the question concerning legal jurisdiction over settling the dispute between the ecclesiastical and secular authorities and subjects. The secular authorities under Archduke Ferdinand set up a provincial princely commission which completed its investigation in 1604 without resolving the dispute with the subjects. The investigation was also undertaken by the Church as the landlord of the seignury. The first legal intervention came from Pope Clement VIII, followed by the papal nuncios Girolamo Porcia and Giovanni Battista Salvago. The rebellion was officially terminated by Salvago's decision from September 1607.

The article only sheds light on a few selected aspects of the rebellion and highlights certain topics that call for more extensive research in the future.

